

Tradice jako rozum a praxe: Podpoření současné ortodoxní teologie v rozhovoru s Alasdaiem MacIntyrem¹

Aristotle Papanikolaou

Tradition as Reason and Practice: Amplifying Contemporary Orthodox Theology in Conversation with Alasdair MacIntyre. In this essay, I will first discuss the understanding of tradition in contemporary Orthodox theology. I will then draw on the work of Alasdair MacIntyre as a way of both critiquing and amplifying this contemporary Orthodox understanding of tradition. MacIntyre's understanding of tradition can help the Orthodox make sense of what contemporary Orthodox theologians mean when they speak of tradition as a "lived experience," but he can also help the Orthodox see their tradition as one of a socially and historically embedded form of rationality on the God-world relation whose expression is the doctrine of the Trinity. In the end, given this understanding of tradition, I wish to argue that the Orthodox should be more not less traditionalists in the MacIntyrian sense, thus reclaiming the meaning of tradition from those who simply use it as a marker of self-identification against the other.

Keywords: Tradition, Alasdair MacIntyre, Contemporary Orthodox theology

V tomto eseji se budu nejprve zabývat pojetím tradice v současné ortodoxní teologii, poté představím dílo Alasdaira MacIntyrea jako způsob kritiky i podpoření tohoto současného pravoslavného pojetí tradice. MacIntyreovo chápání tradice může pomoci tomu, aby dávalo ortodoxní pojetí smysl tomu, co mají současní pravoslavní na mysli, když hovoří o tradici jako „žité zkušenosti“. Nicméně může pomoci i tomu, aby pravoslavní viděli svou vlastní tradici jako jednu ze společensky a historicky zakotvených forem racionality, která hovoří o vztahu Boha a světa, jejímž výrazem je nauka o Trojici. Nakonec, po představení tohoto pojetí tradice, bych rád obhájil, že pravoslavní mají být více, nikoli méně, tradicionalističtí v macintyrovském smyslu, tudíž mají získat význam tradice zpět od těch,

¹ Ten článek byl původně publikován jako: ARISTOTLE PAPANIKOLAOU, „Tradition as Reason and Practice: Amplifying Contemporary Orthodox Theology in Conversation with Alasdair MacIntyre“, *St Vladimir's Theological Quarterly*, 2015, roč. 59, č. 1, s. 91–104. Tento text byl také přednesen na Georges Florovsky Lecture v roce 2014 na setkání Americké teologické pravoslavné společnosti.

kteří jej jednoduše používají jako znak sebeidentifikace skrze vymezování se vůči druhým.

Tradice v současné ortodoxní teologii

Prakticky všechny známé postavy pravoslavné teologie dvacátého století psaly o tradici, včetně Georgese Florovského, Vladimira Losského, Dumitru Stăniloae, Pavla Evdokimova, Alexandra Schmemanna, Johna Meyendorffa, Kallista Warea, Elisabeth Behr-Sigelové, Borise Bobrinského, Christose Yannarase, Johna Zizioulase a Johna McGuckina. Když čteme, co psali o tradici, zjistíme, jak si jsou nápadně podobní. Je také naprosto jasné, že definují tradici jako protiklad toho, co chápou jako protestantské odmítnutí tradice a římskokatolickou juxtapozici tradice a Písma. Oproti protestantům pravoslavní autoři hájí nepostradatelnost tradice, na rozdíl od římských katolíků odmítají juxtapozici tradice a Písma jako dvou nutných forem pravdy Kristova zjevení.

Jelikož všichni tito teologové definují ortodoxní pojetí tradice proti protestantskému a katolickému chápání, soustředí se také na to, aby vymanili tradici z legalistického pojetí. Avšak mlčí k tomu, které ze všech těchto pravidel a praxí ortodoxní tradice nemají být chápány legalisticky, nicméně si lze pak představit něco na způsob vousatých kněží. Zatímco mohou rozpoznat, že kněží v historii nosili vousy, pochybují, že by kdokoli z těchto teologů ztotožnil to, co chápou tradicí, s vousy kněží. Na tomto přístupu je chvályhodné, že se snaží osvobodit vlastní pojetí toho, co znamená být pravoslavný, od robotického, statického a utiskujícího sledování jistých pravidel a praxí. Řečeno současným jazykem, jsou citliví na osvobození pravoslavné identity, toho, co znamená být pravoslavný, od fundamentalismu. Tento chvályhodný přístup k osvobozování ortodoxie od striktního lpění na určitém druhu dílčích skutečností, jako jsou kněžské vousy či rasa, otevírá dveře Jinému. Chrání Jiné proti tomu, aby bylo prostě tím, vůči čemu vymezujeme svou identitu. Tento přístup je zároveň paradoxní vzhledem k tomu, že je tradice současně definována skrze vymezení se vůči tomu, jak ji chápou protestanté a katolíci.²

Co tito autoři říkají o tradici? Krátké zmapování jejich děl nám ukáže pozoruhodnou shodu ve výrazech. U Vladimira Losského je tradice při-

² K pravoslavné sebeidentifikaci vůči „západu“ viz GEORGE DEMACOPOULOS – ARISTOTLE PAPANIKOLAOU, „Orthodox Naming of the Other: A Post-Colonial Approach“, in: GEORGE DEMACOPOULOS – ARISTOTLE PAPANIKOLAOU (eds.), *Orthodox Constructions of the ‚West‘*, New York, NY: Fordham University Press, 2013, s. 1–22.

rovnávána k „životu Ducha svatého v Církvi.“³ U Georgese Florovského je „pokračujícím životem v pravdě“.⁴ Podle Stāniloaeho představuje „identitu poznání Krista a může být také popsána jako identita poznání Krista, která se sestává z pokračující zkušenosti jeho lásky, lásky stále stejné a zároveň nové, která překračuje všechno poznání a hranice.“⁵ I Stāniloae identifikuje tradici s Církví. U McGuckina představuje „vnitřní sílu“ a „vnitřní duchovní tajemství“ Církve.⁶

Všechny tyto tři současné pravoslavné teology spojuje pojetí tradice v termínech božího a lidského společenství či *theosis*, která je také používána skoro všemi současnými ortodoxními teology jako znamení rozdílu proti protestantským a římskokatolickým teologiím. V návaznosti na tuto pozoruhodnou jednotu výrazů pro porozumění tradici, které se soustředí v potvrzení realismu božího a lidského společenství a definuje se znovu a znovu proti katolickým a protestantským pojetím tradice, je zde několik dalších pozoruhodných aspektů tohoto současného pravoslavného přístupu k tradici. Za prvé je charakteristicky vágní a beztvářý. Tento nedostatek jasnosti se rozšiřuje ještě s tím, jak je *theosis* či boží a lidské společenství podáváno. Když současní pravoslavní teologové prohlašují, že tradice je žitá zkušenost, život Ducha svatého, plnost Kristova tajemství, pak na těchto tvrzeních může být něco pravdivého, ale nemůžeme si být jistí, jakou má toto pojetí podobu a kam lze z takového pojetí pokračovat. Když překročíme jednoduché popření legalistického chápání tradice, jak nám pak tyto výrazy spojované s tradicí pomáhají rozlišit mezi konstitutivními prvky tradice jakožto zkušeností Kristova tajemství v Duchu svatém a těmi, kteří esenciální nejsou? Jak nám toto pojetí tradice pomáhá pochopit vyjádření božích vztahů ke světu, které se vyvinuly uvnitř toho, co je nyní identifikováno jako ortodoxní tradice?

Za druhé zcela je ignorováno osvícenské odmítnutí tradice jako forma protináboženské kritiky. Tato absence jakékoli zmínky o osvícenské kritice tradice je v mnoha ohledech příznačná pro všeobecnou alergii současné ortodoxní teologie na moderní formy filosofického myšlení, což má co do činění s ambivalentním postojem pravoslavné teologie vůči roli rozumu

³ VLADIMIR LOSSKY, „Tradition and Traditions“, in JOHN H. ERICKSON – THOMAS E. BIRD (eds.), *In the Image and Likeness of God*, Crestwood, NY: SVS Press, 1974, s. 152.

⁴ GEORGES FLOROVSKY, „The Function of Tradition in the Ancient Church“, in: *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*, The Collected Works of Georges Florovsky, Vol. 1, Belmont, MA: Nordland Publishing Company, 1972, s. 72.

⁵ DUMITRU STĀNILOAE, *The Experience of God, Volume 1, Orthodox Dogmatic Theology: Revelation and Knowledge of the Triune God*, Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press, 1998, s. 46.

⁶ JOHN MCGUCKIN, „The Concept of Living Tradition in Orthodox Theology“, *St Vladimir's Theological Quarterly*, 1998, roč. 42, č. 3–4, s. 225.

v teologii.⁷ Ačkoli tradici vymezují znovu a znovu proti tomu, co vnímají jako protestantské odmítnutí tradice, nikdy neodpověděli na osvícenskou kritiku tradice ve vztahu k rozumu. Ve skutečnosti to vypadá, jako kdyby přijali toto rozdělení s tím, že upřednostňují tradici před rozumem. Nikdy jim nepřišlo na mysl, že tradice představuje formu užívání rozumu a že takové pojetí tradice je konzistentní s jejich tvrzením o vědění o Bohu jako žité zkušenosti Krista v Duchu svatém, že toto jejich pojetí nepopírá. Nikdy nepomysleli na to, že by mohli uvažovat o tom, co se stalo s jejich vlastní tradicí během staletí, aby odpověděli na osvícenské pojetí tradice jako statické, zpředmětné, pověřivé a iracionální.

Stávání se tradicí

Ironií je, že se pravoslavná teologie musí obrátit k současným filosofickým formám, aby vykreslila svou skutečnou existenci jako tradici zkoumání, své myšlení jako tradici a zejména vzhledem k pojetí Alasdaira MacIntyrea, který chápe veškeré racionální zkoumání jako tradicí ustanovené i tradicí ustavující.⁸ MacIntyre tvrdí, že všechno racionální zkoumání je utvářeno tradicí v tom smyslu, že může působit jedině v rámci předpokladů a postupů, jež jsou v té které tradici obsaženy. Tradici pak utváří v tom smyslu, že pohyb racionálního zkoumání přispívá k dynamickému formování každé dané tradice. Pro MacIntyrea, na rozdíl od osvícenského pojetí tradice jako statické a iracionální, je tradice dynamickým pohybem v proměnlivých mezích zakotvených v těžišti, které umožňuje různým tradicím zkoumání být nejenom to, aby byly od sebe odlišeny, ale aby byly též pojímány i jako nesouměřitelné. Ve smyslu dynamičnosti tradice zaznívá u MacIntyrea ozvěna prohlášení současných ortodoxních teologů o tradici jako „žijící“, ačkoli ani jediný pravoslavný teolog nepředstavil patristickou intelektuální tradici jako jeden z racionálních výzkumů. Tato absence je mezi současnými ortodoxními teology do značné míry způsobená tím, že pracovali – a opět je v tom notná dávka ironie – s pojmem rozumu, který stojí nad nahodilostmi osudu a poskytuje univerzální pravdy, které musí všichni a vždy přijímat. Majíce toto pojetí rozumu na mysli, reago-

⁷ K důvodu, proč z této ambiguitvy vyjmout Florovského, viz MATTHEW BAKER, „»Theology Reasons« – in History: Neo-Patristic Synthesis and the Renewal of Theological Rationality“, *Theologia*, 2010, roč. 81, č. 4, s. 81–118.

⁸ ALASDAIR MACINTYRE, *Whose Justice? Which Rationality?*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1988; a *Three Rival Versions of Moral Enquiry: Encyclopaedia, Genealogy and Tradition*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1990. Skvělý příspěvek k MacIntyreovu pojetí rationality představuje CHRISTOPHER STEPHEN LUTZ, *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre: Relativism, Thomism and Philosophy*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2004.

vali současní pravoslavní teologové ani ne tolik na osvícenství, jako na novoscholastickou římskokatolickou teologii, která prosazovala nezávislost filosofie ve vztahu k teologii. Pravoslavní rychle postavili apofatickou teologii proti filosofii, což jim bránilo v tom, aby viděli svou vlastní tradici jako tradici ustanovené a tradici ustanovující racionální zkoumání. Sám MacIntyre se zaměřuje na osvícenské pojetí subjektivitu jako autonomního centra jednání se schopností usuzování ve vztahu k univerzálním pravdám, kdy toto partikulární pojetí rozumu již nepřikazuje filosofický konsensus. Při vši úctě, pokračující pravoslavné útoky na takto chápanou filosofii jsou bojem s větrnými mlýny.

Pravoslavní potřebují objevit, že jejich intelektuální tradice je a vždy byla tradicí racionálního zkoumání, nebo, jak to označuje MacIntyre, „žijící tradicí, která je dějinně rozprostřeným, sociálně vtěleným argumentem, který se podílí na dobrech ustanovujících tradicích.“⁹ Jak to ještě zdůrazňuje Christopher Stephen Lutz, „když jsou pojmová schémata rozšířena v čase a dějinách, MacIntyre je nazývá tradicemi.“¹⁰ Když potom současní pravoslavní teologové hovoří o tradici jako žijící, musí do této definice také zahrnout nejen vágní a amorfní pojem přítomnosti Ducha svatého, ale i konkrétní manifestaci její intelektuální tradice jakožto racionálního zkoumání. Ale racionálního zkoumání čeho?

Otec John Behr má pravdu, když prohlašuje, že ústřední otázkou křesťanské teologie je ta, kterou nám klade Kristus: „Za koho mě považujete vy?“¹¹ Ovšem křesťanská odpověď na tuto otázku v sobě rychle zahrne otázku po vztahu Boha a světa. Tvrdím, že nauka o Trojici je tím, co se objevuje v této tradici myšlení o vztahu Boha a světa v termínech božích a lidského společenství. Stručně řečeno, na rozdíl od Losského chci říci, že nauka o Trojici není prvotním faktem,¹² kde teologie může jen doufat, že jej vyjádří antinomickým jazykem, aby člověka uvedla do zkušenosti pravdy, kterou vyjadřuje dogma. Nauka o Trojici je křesťanský pokus, jak nabídnout odůvodnění toho, že Bůh existuje tak, že tvoří něco jiného než je on sám, aby toto jiné utvářelo s Bohem společenství. Nezískáme pro svou tradici dostatečnou váhu jednoduše tím, že budeme trvat na tom, že nauka o Trojici je záležitost víry a rozumem nepoměřitelná. Nauka o Trojici představuje pochopení vztahu Boha a člověka v pojmech božích a lidského

⁹ ALASDAIR MACINTYRE, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2nd ed., Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1984, s. 222.

¹⁰ CHRISTOPHER STEPHEN LUTZ, *Reading Alasdair MacIntyre's After Virtue*, New York: Continuum, 2012, s. 7.

¹¹ JOHN BEHR, *Formation of Christian Theology, vol. 1, The Way to Nicaea*, Crestwood, NY: SVS Press, s. 11.

¹² VLADIMIR LOSSKY, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, Crestwood, NY: SVS Press, 1976, s. 64.

společenství, které je rozumově obhajitelné nejen před jinými křesťany, ale i před nekřesťany, a dokonce i před ateisty.

Odověď na otázku „za koho mě považujete vy“ dosáhla svého vrcholu ve čtvrtém století, kdy Atanáš stejně jako takzvaní „ariáni“ odpověděli, že Ježíš je preexistenční vtělený Syn. V tomto se shodli. Rozumím tomu tak, že kvůli pouze dílčímu pochopení Boží jednoduchosti nemohli ariáni přijmout, že Syn má stejně plné božství jako Otec, protože by to vedlo k polyteismu. Atanáš boží jednoduchost nepopřel, ale namítal, že nesmí být definována tak, aby nepřipustila plné společenství mezi nestvořeným a stvořeným. Aby bylo bráno v potaz toto božské a lidské společenství, tvrdil Atanáš, že je třeba podržet trvalé distinkce v Božím bytí, což nepopírá Boží jednoduchost. Jinak řečeno, Boží jednoduchost není taková, že by znemožňovala společenství s něčím, co je ontologicky jiné, naopak toto společenství připouští, avšak konceptualizace této jednoduchosti má za následek myšlení o Bohu v termínech neustálých distinkcí. Jediné rozumné řešení spočívá v tom, že Boží bytí považujeme za svobodně existující v lásce, neboť společenství s tím, co je jiné než Bůh, znamená konceptualizovat toto bytí v termínech neustálých distinkcí. Atanáš neobviňoval ariány z přílišného spoléhání se na rozum či filosofii. Ve skutečnosti jsou Atanášovy texty plné takových slov jako *aprepes*, *anaxios*, *eulogon*, která popisují Boží jednání ve vztahu ke světu.¹³ Atanáš nestavěl víru proti rozumu, nýbrž překonal ariány argumentačně.

Tento pokus představit rozumnost křesťanského pojetí Boha jakožto Trojice pokračoval velkými církevními Otci. Nakonec to nejlépe vystihuje americký pravoslavný teolog David Bentley Hart obsírným citátem, který stojí za to ocitovat celý:

Raný vývoj křesťanského pojetí Boha v sobě implicitně zahrnuje metafyzickou revizi určitého převažujícího pojetí bytí. Tudiž, jak se vyvíjela trojiční diskuse ve čtvrtém století a jak dogmatické formulace získávaly svou podobu a jak byly tyto definice a diskuse projasňovány v následujícím století, určité prvky křesťanského „narativu“ o bytí – nebo narativu o vztahu bytí světa a bytí Boha – se nevyhnutelně poprvé staly jasnými a získaly určitý explicitní či implicitní výraz v myšlení první generace nicejských teologů (...) dogmatické definice čtvrtého století nakonec přivedly křesťanské myšlení, i když třeba jenom tiše, k rozpoznání plného tajemství – totiž plné transcendence – Bytí uvnitř bytí. Hierarchie hypostazí prostředkujících mezi světem a jeho nejzazším a absolutním principem najednou zmizela. V tom spočívá velký „objev“ křesťanské metafyzické

¹³ Důkladnější příspěvek tomuto tématu představuje ARISTOTLE PAPANIKOLAOU, „Reasonable Faith and a Trinitarian Logic“, in: LAURENCE PAUL HEMMING – SUSAN FRANK PARSONS (eds.), *Restoring Faith in Reason*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2002, s. 237–255, zde s. 245.

tradice: Prává přirozenost transcendence, transcendence pojatá ne pouze jako dialektická nadřazenost ani jako ontická absence, ale jako opravdu transcendentní, a tudíž naprosto bezprostřední čin Boha v jeho vlastní nekonečnosti, který dává bytostem bytí.¹⁴

Křesťanská nauka o Trojici představuje vypracování vztahu mezi Bohem a světem zjeveného ve vtěleném Kristu, který byl nepředstavitelný v rámci převládajících možností. Vypracování této křesťanské nauky o Trojici bylo současně opodstatněným argumentem vůči řecké metafyzické koncepci bytí.

Tradice jakožto rozumové zkoumání neznamená konec příběhu o porozumění toho, co všechno je tradice. Tradice také existuje jako prodloužená historie morálního zkoumání toho, jak je možné pojmout dobro obsažené v ideji toho, co znamená být člověkem. Vazba mezi teoretickým a praktickým rozumem je v pravoslavné tradici pozoruhodně konzistentní a koherentní; nakolik racionální zkoumání vztahu mezi Bohem a světem vyústilo do křesťanského pojetí Boha jako Trojice, natolik toto partikulární pochopení vztahu mezi Bohem a světem identifikuje lidské dobro a společenství s živým Bohem jako jedno. Asketická tradice proto může být nahlížena jako rozšířené morální zkoumání toho, co to znamená žít v rámci dogmatu. Zde také může být nápomocný MacIntyre se svým pojmem praxí, které jsou inherentní jakékoli tradici.¹⁵ Tradice je ustanovována ustavujícími praxemi, které jsou nutné pro uskutečnění dober. Praxe mohou být vykonávány kvůli vnějším dobrům, jako jsou bohatství, pověst, moc. Avšak MacIntyre také tvrdí, že praxe jsou vykonávány pro dobra, která jsou vnitřní těmto praxím samotným. Ctnosti umožňují vynikat v těchto praxích, tedy v uskutečňování dober, které jsou pro tyto praxe vnitřní. Aby ilustroval vztah mezi praxemi a vnitřními dobry, odkazuje MacIntyre na fotbal, architekturu a farmářství. Já bych rád poukázal na umění, abych ilustroval tento vztah mezi praxemi a vnitřními dobry.

Fordham University, na které učím, má partnerství se slavnou společností známou jako Alvin Ailey Dance Company. Když se svými studenty rozmlouvám o tradici, často se jich ptám, zda bych byl přijat do pokročilé třídy, kdybych si přál učit se tančit a šel bych kvůli tomu k Alvin Ailey Company. Odpověď zní samozřejmě ne. Potom se jim pokusím vylíčit, že i kdybych byl přijat, začal bych na úrovni pro začátečníky. Byl bych ve

¹⁴ DAVID BENTLEY HART, „The Hidden and the Manifest: Metaphysics after Nicaea“, in: GEORGE DEMACOPOULOS – ARISTOTLE PAPANIKOLAOU (eds.), *Orthodox Readings of Augustine*, Crestwood, NY: SVS Press, 2008, s. 191 a s. 204. Příspěvek k tématu rozvinutí alergie současné pravoslavné teologie k rozumu, který je vztážen k partikulárnímu čtení Augustina, představují v téže knize Aristotle Papanikolaou a George Demacopoulos, „Augustine and the Orthodox: The ‘West’ in the East“, s. 11–40.

¹⁵ MACINTYRE, *After Virtue*, s. 187–225.

skupině tanečníků spolu s mentorem, který by se pokoušel pomoci nám naučit se praxe, které se, když se je někdo začne učit, v průběhu času osvědčily, jak se stát tanečníkem. Zvláště vzhledem k osobitým trajektoriím moderního tance. Potom jim vysvětlím, že se začíná odehrávat určitá transformace v mém nejvlastnějším bytí, když tyto praxe zvládnou. Taková, že mohu postoupit k středně pokročilým praxím, které se během času osvědčily, potom k pokročilým praxím a tak dále. Během toho vidím, že tato tradice byla ustanovována takovým způsobem, že existují „netaneční podmínky“, kvůli kterým je nutné navštěvovat školu: Existují tance pouze pro externí dobro jako získání jistoty, pověsti, potenciálního bohatství. Existuje rivalita mezi tanečníky. Existují debaty mezi různými tanečními tradicemi v rámci ještě větší taneční tradice. A nyní, skrze toto vše, začnu zakoušet dobro toho, jaké to je být tanečníkem. Dokonce jsem se jako tanečník vypracoval až na takovou úroveň, že mohu předvádět choreografie toho, kdo je v této tradici svatý, Alvin Ailey, dokonce k bodu, kdy už dál vědomě nepřemýšlím o svých pohybech. Je to, jako kdyby spíš choreografie převzala kontrolu nade mnou než já nad ní.

Tato ilustrace vazby dober, která jsou praxi vnitřní, kterou jsem vytvořil v termínech tance, ukazuje, že dobro taneční praxe je být tanečníkem, který sám je představením této praxe samotné. Praxe a dobro se spojují v modu bytí ve světě. Tyto praxe nebyly vytesány do kamene, ale rozvíjeny během času spolu se standardy pro to, co to znamená být v té které praxi excelentní. Tato tradice pokaždé pokračuje rozvinutím takových praxí společně s reflexí významu dobra spočívajícího v bytí tanečníkem, když se objeví svatý, který tuto tradici ztělesní intenzivněji než jiní a definuje její budoucí trajektorie určitým směrem. Příklad tance také objasňuje, že neexistuje žádná tradice bez institucionalizace a beze všech nemocí, které institucionalizaci provázejí.

Příklad tance nám pomáhá projasnit význam těchto pozoruhodných podobností ve vyjádření mezi soudobými ortodoxními teology v popisu tradice jako živé zkušenosti. Toto je opravdový, pronikavý vhléd do takového vyjádření, protože jasně vidí, že neexistují takové věci jako lidské bytí bez tradice. Tradice je konstitutivní pro bytí člověkem. Od okamžiku, kdy jsme se narodili, existujeme v tradici a skrze ni. Také jasně vidí, že tradice je víc než jen celek propozičního poznání, nýbrž ztělesněním skutečného jádra a srdce tradice. V případě tance neexistuje žádné bytí tanečníkem bez toho, aniž byste byli pokřtěni v této tradici. Tanec je mnohem víc, než co se o něm píše v knihách. Být tanečníkem je ztělesněná existence dobra vnitřního těmto praxím, které je touto tradicí tance jak konstituováno, tak jí také samo konstituuje. Podobně být křesťanem je tradovaná existence, která je víc než to, co hlásáme ve vyznání víry, nebo dokonce

v Písmu. Být křesťanem je ztělesněnou realizací toho největšího přikázání, což je pro pravoslavné živé společenství s životem Boha. Stát se křesťanem pro pravoslavné znamená být pokřtěn do tradice učení se jak milovat, která čerpá z časem ověřených duchovních praxí asketismu zaměřeného na získávání ctností, jež jsou podle Sv. Maxima Vyznavače stavebními kameny k manifestování ctností všech ctností, kterou je láska.¹⁶ Dobro vnitřní těmto asketickým praxím není nic menšího než láskyplné společenství s živým Bohem, které znamená milovat tak, jako miluje Bůh. Zde byli pravoslavní teologové vnímaví ve spatření toho, že tradice je vtělená – formuje naše „já“ jak individuálně, tak společně – i když by mohli být explicitnější v představení toho, co myslí touto ideou tradice jakožto živé zkušenosti. Jak Boris Bobrinskoy výmluvně poznamenává, „přijímáme, a to, co přijímáme, se stává částí nás samotných, nebo lépe, stáváme se tím, co přijímáme. Asi milujeme jeden druhého, identifikujeme sebe sama s obsahem Tradice.“¹⁷ Stejně jako u příkladu s tancem zde platí, že křesťany se stáváme s nadějí, že toto stávání se samo stane neustálou a nemyšlenou modlitbou a láskou.

Závěr

Pokusil jsem se na pojetí Alasdaira MacIntyreya představit tradici jako ustanovovanou racionálním zkoumáním a racionální zkoumání ustanovující. Tradici jako takovou, která identifikuje dobro být člověkem, jež je vnitřní jejím praxím, abych posílil současné pravoslavné pojetí tradice jako živé zkušenosti. Také si myslím, že toto posílené porozumění tradici jako živé zkušenosti je nejlepším způsobem, jak odpovědět na nejdůležitější otázky, které se kladou v Evropě a Severní Americe – proč náboženství? Je to otázka, kterou křesťanští teologové nevyslovují, přitom je to nejtíživější otázka naší doby. Sekularismus není primárně prostorem, v němž je zpochybňována Boží existence, ale spíš nutností, aby náboženství znovu a znovu poskytovalo ono posílené porozumění tradici jako živé zkušenosti jako odpověď na tuto otázku. Bude-li tento druh odpovědi na otázku „proč náboženství“ chybět, pak budou církve brzy tvořeny jen fundamentalisty s fixním, statickým a legalistickým pojetím tradice, v protikladu k jádru ortodoxní tradice – principu Božího a lidského společenství.

¹⁶ Zevrubněji pojednáno v ARISTOTLE PAPANIKOLAOU, „Learning How to Love: St Maximus on Virtue“, in: BISHOP MAXIM VASILJEVIĆ (ed.), *Knowing the Purpose of Creation Through the Resurrection: Proceedings of the Symposium on St. Maximus the Confessor*, Alhambra, CA: Sebastian Press – Belgrade: The Faculty of Orthodox Theology-University of Belgrade, 2013, s. 239–250.

¹⁷ BORIS BOBRINSKOY, *The Compassion of the Father*, Crestwood, NY: SVS Press, 2003, s. 158.

To, kde pravoslavní až na několik málo výjimek jsou a vždy byli nejslabší, je pojetí jejich vlastní tradice jako jednoho z rozumových výzkumů odpovídajících na otázku „a za koho mě považujete vy?“ a na všechny jiné otázky v ní obsažené včetně otázky po vztahu boha ke světu. Kvůli pocítované potřebě identity utvářené vymezováním se proti racionalizaci teologie v římskokatolické novoscholastice zaujala pravoslavná teologie antiracionalistické stanovisko a diametrálně proti sobě postavila použití rozumu v teologii a mystickou zkušenost. Ironií je, že tento „protirozumový“ postoj je sám v opozici vůči patristické tradici uvažující o Božím a lidském společenství, jak je to nejlépe patrné u Sv. Maxima Vyznavače. MacIntyreovo pojetí tradic ustanovené a tradici ustanovující racionality může pravoslavným pomoci objevit plnou sílu jejich trinitární teologie stejně jako jejich teologické antropologie.

Mé odvolání se na MacIntyrea s sebou nese velké nebezpečí. Jsou tací, kteří MacIntyrea využili k tomu, aby prosazovali nesouměřitelnost tradic racionality, tj. těchto tradic rozumu vzhledem k jejich vlastním předpokladům. Tvrdí, že nemožno být srovnávány jedna s druhou, ani nelze prokázat, že by některá z nich byla chybná. Nesouhlasy jednoduše končí ve slepé uličce a neexistuje způsob, jak různé nesouhlasy rozsoudit. Takové využití MacIntyrea pravoslavnými je obzvlášť patrné u bioetika H. Tristrama Engelhardta ml., konvertity k ortodoxii. Před tím, než konvertoval k pravoslaví, napsal knihu *Základy bioetiky* (1986). Po konverzi napsal knihu nazvanou *Základy křesťanské bioetiky* (2000). Říká, že mezi těmito dvěma knihami neexistuje žádný spor, jelikož jsou napsány z odlišných stanovisek. První kniha je stále užitečná pro sekularisty, druhá pouze pro ty, kdo přijali křesťanská východiska. Jinými slovy, tento obrat v pojetí racionality pomocí termínů tradice může vést k enklávám racionality, mezi nimiž nejsou žádné mosty.

Teologicky řečeno, tato postmoderní situace myšlenkových enkláv vede k dualistickému, jakoby manichejskému myšlení o bytí ve světě, které pro pravoslaví není konzistentní s jeho tvrzením, že svět byl stvořen pro společenství s Bohem, tvrzením, které Sergej Bulgakov velmi dobře pochopil. Navíc to není ani dobré čtení či použití MacIntyrea. MacIntyre skutečně tvrdí, že tradice racionality nejsou souměřitelné vzhledem k tomu, že pracují s odlišnými prvními principy, ovšem nedělá z toho závěr, že neexistuje žádný způsob, jak spolu různé tradice soudit, že má každá své právo existovat jako taková. Co místo toho prohlašuje MacIntyre za nevyhnutelné, je konflikt mezi tradicemi, který sám pohání tradici racionality vpřed. Životaschopnost tradice bude záviset na tom, jak dobře dokáže odpovídat na výzvy a otázky libovolného období, zatímco bude přivítelovat nejlepší vhledy soupeřící tradice takovým způsobem, že neohrozí svou vlastní vnitřní soudržnost. Nadřazenost tradice se také ukazuje tehdy, když

dokáže poukazovat na vnitřní nesoulad a na nesoulad mezi alternativní tradicí a jejími kořeny.¹⁸ Co mají všechny tradice racionality společné je lidské tíhnutí ke zkoumání, které je nekonečné a které je hnáno kupředu skrze nevyhnutelný konflikt tradic racionality. Výzva pro ortodoxní tradici racionálního zkoumání, již je nauka o Trojici pouze jedním příkladem, není jednoduše rozpoznání vlastní tradice jako takové, nýbrž to, že své vlastní sebepochopení položí jako otázku a bude požadovat, aby byli pravoslavní sebekritičtí ve vztahu ke své vlastní tradici racionality tak, jak na to pravoslavní nejsou zvyklí. Koneckonců, křesťanská tradice se nemá čeho bát, když ve své tradici přemýšlí o Bohu jako o Trojici, a měla by se cítit tak jistá, jako kdysi byla, když podávala zprávu o vztahu Boha a světa, který je nadřazený všem ostatním a dovoluje přivtělení nejlepšíků vzhledů sekulárních akademických disciplín.

Dovolte mi zakončit příspěvek konstatováním, že to, co pravoslaví nejvíc potřebuje, je být více tradicionalistickým, ne méně. Tradicionalistickým nemyslím extrémní formu identity sebe sama, jejíž sebedefinování tkví v opozici vůči jinému – jako je například západ¹⁹ – a jehož idea tradice je statická soustava výroků, pravidel a praxí, které jsou často identifikovány jako klíčové pro tuto tradici, protože Jiné tak nečiní. To je důvod, proč bych řekl, že je Sergej Bulgakov tradičnější než tradicionalisté, protože – podobně jako u MacIntyre – Bulgakov demonstruje nesoudržnost německých idealistů vzhledem k jejich vlastním základům a demonstroval to, o čem věřil, že to je nadřazenost křesťanského trinitárního pojetí vztahu Boha a světa takovým způsobem, o němž si myslel, že v něm integroval nejlepší náhledy nekřesťanských diskursů. Řečeno MacIntyreovými vlastními termíny, Bulgakov ukazoval, jak je křesťanská tradice méně nekoherentní, soudržnější a více vztažená ke svým pramenům než převládající alternativy. Nebál se konfrontovat s nesrovnalostmi patristické tradice, aby znovu vyhodnotil a znovu formuloval její nejlepší náhledy, i když se zároveň pohyboval v mezích této tradice. Nebál se vystavit tuto tradici všem možným námitkám a zpochybňováním, aby ukázal, že dokáže nabídnout odpověď. Být tradičnější než tradicionalisté také znamená ztělesnit všechno to, co nauka o Trojici ukazuje o tom, co se připodobňuje božskému tak, že z Jiného nečiníme monstrum kvůli tomu, že by bylo vším tím, čím my sami nejsme, nýbrž je přijato ve své neredukovatelné jedinečnosti dokonce i uprostřed našich nevyhnutelných konfliktů.

Překlad z angličtiny: Filip H. Härtel

¹⁸ *Three Rival Versions of Moral Enquiry* jsou příkladem MacIntyreova použití této metody.

¹⁹ Viz ARISTOTLE PAPANIKOLAOU, „Tradition or Identity Politics: The Role of the ‘West’ Contemporary Orthodox Theology“, in: *Tradition and Dogma: What Kind of Dogmatic Theology Do We Propose for the Present?*, Arad: Theology Faculty of Arad., Romania, 2010, s. 242–250.